

Legie do škol

Výuková příručka na téma Čs. legie 1914–1920

Obsah– textová část

● Úvod	3
● Vypuknutí 1. světové války	4
● Československé legie v Rusku 1914–1920	5
● Československé legie ve Francii	7
● Československé legie v Itálii	9
● Čechoslováci v armádách Dohody	11
● Vznik Československa	12
● Po skončení 1. světové války	13

Vážení vyučující dějepisu,
vážení uživatelé,

do rukou se vám dostává výuková příručka s tématem československých legií v období 1. světové války. Příručka je k dispozici v elektronické podobě a bude dále upravována, aby bylo možné ji co nejefektivněji a zároveň co nejsnáze zařadit do školní výuky dějepisu i využít v rámci domácí přípravy žáků. Publikace se skládá z teoretické textové části a z části praktické. Textová přináší informace pro vyučující dějepisu a občanské nauky a je zároveň faktografickou oporou a východiskem pro část praktickou, tvořenou pracovními listy pro žáky a metodickými listy pro učitele. Pracovní listy jsou navíc propojeny s filmovým materiálem „Československé legie 1914–1920“ a „Československé legie v Rusku 1914–1920“, který byl pro tyto účely natočen a zpracován. Protože je příručka určena pedagogům a žákům z celé republiky, je doplněna také medailonky i fotografiemi významných legionářů z každého regionu České republiky.

Hlavním impulzem k vytvoření tohoto doplňkového rozšiřujícího výukového materiálu bylo sté výročí bitvy u Zborova, při jehož příležitosti jsem byla oslovena členy Československé obce legionářské s návrhem spolupráce. Skutečných důvodů však bylo více a nápad pustit se do tvorby výukové pomůcky tohoto typu zrál již delší dobu.

Proč byli legionáři, hrdinové československých dějin a spoluvůrci rodící se Československé republiky, téměř zapomenuti a proč jim i současné učebnice dějepisu nevěnují téměř žádnou pozornost? Pro komunistický režim šlo samozřejmě o osoby nepohodlné – legionáři přeci bojovali ve Francii, Itálii a Srbsku a ti kteří působili v Rusku si také nevydobyli právě ideální renomé především díky Sibiřské anabázi. Proč jim však nebyla zasloužená pozornost věnována po pádu totalitního režimu? Historie 2. světové války (hrdinové a oběti 2. světové války) a poválečné komunistické diktatury (např. perzekuce 50. let, signatáři

Charty 77) byla velmi živá a snad proto jsme pozapomněli na hrdinství desetitisíců Čechů a Slováků bojujících za samostatnost našich národů v rámci Velké války. Přestože „bratři, dobrovolci“, později nazývaní legionáři, již nejsou mezi námi, své místo v českých i slovenských dějinách si jistě zasloužili a my můžeme jejich jména ve školách zmínit alespoň „in memoriam“. V převážné většině rodin některý z předků bojoval na bojišti Velké války. Mnohý z nich se stal legionářem a tím i spoluzakladatelem Československé republiky stejně jako můj prapraprástrýc Jan Kosina, jehož legionářská uniforma dlouhá léta ležela uložená v rohu půdy ve velké dřevěné cestovní truhle. Seznamte se s jejich osudy prostřednictvím videí a pracovních listů, které vznikly ve spolupráci didaktičky dějepisu se studenty historie z Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové.

Irena Kapustová

Příčinou rozpoutání 1. světové války byly imperiální ambice evropských velmocí. Německo, které se sjednotilo v roce 1871, chtělo být dominantní mocností v Evropě a bylo nespokojeno s rozdělením kolonií ve světě. Největší koloniální velmoci, Velká Británie a Francie, se svých území ale vzdát nechtěly.

Záminkou pro rozpoutání světového konfliktu se stal úspěšný atentát na nástupníka rakousko-uherského trůnu, arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este a jeho ženu Žofii, původem čes-

kou šlechtičnu ze starého rodu Chotků, v tehdy rakouském Sarajevu dne 28. června 1914. Arcivévoda se do Sarajeva vydal na závěr své návštěvy během manévru rakousko-uherské armády, které byly v sousedním Srbsku vnímány jako provokace.

Iniciátory likvidace rakousko-uherského následníka trůnu byli důstojníci srbské armády zapojení do tajné teroristické organizace známé jako Černá ruka. Skupinu atentátníků tvořili bosenský Srbové žijící v Bělehradě, z nichž se jedinému Gavrilu

Principovi podařilo vystřelit z bezprostřední blízkosti ze své pistole na arcivévodu a jeho ženu, kteří svým zraněním vzápětí podleli.

Rakousko-Uhersko obvinilo Srbsko z odpovědnosti za atentát a předložilo mu 23. července 1914 tzv. červencové ultimátum. Po jeho nesplnění a pod vlivem Německa vypovědělo Rakousko-Uhersko 28. července 1914 Srbskému království válku. Do té se díky spleťmu systému spojeneckých smluv záhy zapojily další evropské i mimo evropské státy, až se stala válkou světovou.¹

¹ MOJŽÍŠ, Milan, *Československé legie 1914–1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*, Praha 2017, s. 8.

Východní fronta první světové války byla především místem střetnutí mezi Ruskem na jedné straně a Německem a Rakousko-Uherskem na straně druhé. V rakousko-uherské armádě působilo mnoho českých a slovenských vojáků, kteří se dezercí či zajetím dostali na ruské území.

V Rusku, především ve Volyňské gubernii na Kavkaze, žilo před válkou také asi 100 000 Čechů a Slováků. Po vyhlášení války navrhli Češi v Rusku vznik samostatné československé jednotky. Požadavku bylo vyhověno a v srpnu 1914 vznikla **Česká družina** v počtu necelé tisíce mužů. V Kyjevě českoslovenští dobrovolníci přísahali 11. října 1914 (v Rusku byl však v té době stále používán juliánský kalendář, kdežto většina zemí již používala moderní gregoriánský, rozdíl mezi nimi je 13 dní, přísaha proto proběhal podle ruského kalendáře na svátek sv. Václava 28. září) na prapor se svatováclavskou korunou.¹

Na konci roku 1915 získala družina povolení k náboru zajatců, díky čemuž vznikl v roce 1916 **Československý střelecký pluk** a ve stejném roce i **Československá střelecká brigáda** složená ze dvou pluků.²

Bitva u Zborova

Během února 1917 proběhla v Rusku tzv. únorová revoluce a vládu převzala Prozatímní vláda, ruská armáda ale trpěla rozkladem vinou velkých ztrát z předchozího roku, špatného materiálního zabezpečení a agitací radikálních hnutí, zejména bolševiků. Přesto seprozatímní vláda rozhodla realizovat vojenskou ofenzívu, později nazvanou podle **A. F. Kerenského** (ministr vojenství a druhý předseda Pro-

zatímní vlády). Cílem bylo dobýt město Lvov. V ofenzívě bojovaly i tři pluky čs. brigády o síle **3 530** mužů. Rozmístěny byly v úseku šesti kilometrů.³

Hlavní útok byl úkolem ruských divizí, teprve později měla přejít do útoku československá brigáda. Útok připravovali poručíci **Stanislav Čeček** a **Otakar Husák** a podporučík **Jan Syrový** a **Josef Jiří Švec**. Prvního července začala Kerenského ofenzíva, 2. července byl zahájen útok i na úseku, kde byla umístěna čs. brigáda. S nimi sousedící ruští vojáci svůj úkol nesplnili, proto byli do útoku nasazeni Čechoslováci. Po malých skupinkách v počtu šesti až dvanácti mužů obratně útočili a obsadili linie rakouské obrany. Byla dobyta i **kóta 394 Mogyla**. Celkový průnik československých vojáků činil 4 kilometry do linie protivníka. Později ovšem přišel německý a rakouský protiútok a českoslovenští vojáci opět kryli ústup Rusů.⁴

Československé legie (1917–1920)

Bitva u Zborova znamenala pro československé legionáře vzestup. Vojáci poprvé bojovali společně jako vojsko, předtím sloužili přidělení po malých skupinách u ruských jednotek jako rozvědčící. Pod dojmem této úspěšné bitvy nastal další příliv dobrovolníků k československé brigádě, protože Prozatímní vláda konečně povolila jejich neomezený nábor.⁵

Československé jednotky zvýšily svůj stav na bezmála 40 000 mužů. Koncem roku 1917 vznikl **Československý armádní sbor**. Ve stejné době v Rusku vypukla bolševická revoluce. Po brestlitevském míru v březnu 1918 se

Československý armádní sbor působící na ruském území stal nežádoucím. Tomáš Garrigue Masaryk vydal směrnicí, ukládající československé armádě dodržet neutralitu a nezasahovat do sporů rozhořivající se ruské občanské války. Československý armádní sbor se od 15. ledna 1918 stal součástí **Československé armády ve Francii**. Vojsko čekal přesun na západní frontu, kde mělo bojovat po boku Dohody.⁶

Cesta československých legionářů musela kvůli německým oddílům vést přes Sibiř do Vladivostoku po tzv. **Transsibiřské magistrále**. Pro sovětskou vládu nebyla silná zahraniční armáda na ruském území vítaná, proto se jí pokusila začlenit do Rudé armády nebo odzbrojit, byla to také jedna z podmínek brestlitevského míru. Po čeljabinském incidentu v květnu 1918 došlo k vypuknutí nepřátelství s bolševiky a čs. vojáci se museli do Vladivostoku dostat „vlastním pořádkem“. Došlo k několika bitvám s bolševiky a do **31. srpna 1918** obsadili Čechoslováci celou Transsibiřskou magistrálu, čímž připravili Německo a Rakousko-Uhersko o většinu výhod získaných porážkou Ruska. Obsazením Transsibiřské magistrály byl zastaven návrat zajatců do států Centrálních mocností a tito muži jejich armádám pak chyběli na jiných frontách, zejména na západě a v Itálii. Hrozilo také, že dojde k obnovení východní fronty, proto nemohly z Ruska stáhnout všechny své jednotky, které mohly být využity na jiných bojištích. Obsazení magistrály tak zásadním způsobem přispělo ke konečnému vítězství Dohody ve válce.

Avšak i po jejím skončení zůstali naši vojáci v Rusku, kde pokračovali

čoval boj s bolševiky. Od roku 1919 byli čs. legionáři zodpovědní za ostrahu Transsibiřské magistrály a bojovali proti bolševickým partyzánům. Vývoj občanské války ve prospěch bolševiků a neochota dalších států Dohody více se v ní angažovat, vzbuzovaly větší touhu legionářů dostat se co nejdříve na území nově vzniklého československého státu. **7. února 1920** bylo uzavřeno příměří se sovětskou vládou a legionáři konečně mohli zahájit nerušenou evakuaci z Vladivostoku do Československa.⁷

Bylo přepraveno **72 644** osob z toho 4 914 invalidů, 3 004 důstojníků, 53 455 vojáků a poddůstojníků a 1 726 žen a 717 dětí.⁸

Československé legie v Rusku představovaly nejpočetnější část nově vytvořené československé armády. V jejích řadách působilo mnoho významných osobností první republiky. Mnoho legionářů se také později stalo jádrem československého odboje za druhé světové války.

^{1,2} MOJŽÍŠ, Milan, *Československé legie 1914–1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*, Praha 2017, s. 6–7.

^{3,4} JAKL Tomáš, *Evakuace československých vojáků z Vladivostoku*, online. (<http://www.vhu.cz/evakuace-ceskoslovenskych-vojaku-z-vladivostoku/>).

⁵⁻⁸ MOJŽÍŠ, Milan, *Československé legie 1914–1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*, Praha 2017, s. 6–7.

Vypuknutí první světové války a boj proti Německu a jeho spojencům si vzali za své také čeští krajané na území Francie. V srpnu 1914 byli čs. dobrovolníci zařazeni do **1. roty praporu**

C 2. pochodového pluku

1. pluku Cizinecké legie. Velitelem první roty se stal kapitán **Marie Léon Joseph Sallé.**

Česká rota byla nazvána podle vzájemného pozdravu – **rota Nazdar** (Compagnie Nazdar). Její příslušníci byli vyzbrojeni puškami Lebel vzor 1866/93. Po složení přísahy 12. října 1914 obdrželi z rukou bayonnského starosty rotní praporek. Praporek byl vyroben z červeného hedvábí a obsahoval vyšítoho českého lva bílé barvy. Následoval dvouměsíční výcvik. Prapory A, B, C 2. pochodového pluku 1. pluku Cizinecké legie odjely 23. října 1914 na frontu do oblasti **Champagne**, kde se staly součástí **Marocké divize.** České dobrovolníky doplnili krajané z Londýna.¹

Francouzské velení zařadilo rotu Nazdar na jaře 1915 do připravované ofenzívy s cílem prolomit německé pozice u Arrasu. S velkými ztrátami dobyla rota 9. května **kótu 140 na hřebenu Falaise de Vimy.** Protože vojáci trpěli nedostatkem střeliva a mužstva, museli sestoupit po dalším německém protiútoku na svah pod hřebeny, kde se pozice roty ustálily. Rota Nazdar bojovala poté v červnu 1915 u **vesnice Souchez.** Jenomže po všech předešlých bitvách zbylo v rotě z původních 250 mužů jen sto, a tak **česká rota zanikla.** Část zbylých příslušníků vytvořila 2. četou 1. roty praporu A a přešla na frontu do okolí Champagne; druhá část se rozdělila mezi jednotky Cizinecké legie.²

Stejnokroj roty Nazdar tvořila pokrývka hlavy (képi) se sym-

bolem Cizinecké legie (hořící granát); tmavě modrý plášť měl našitou číslici označující příslušnost k 1. pluku. Je nezbytné poznamenat, že čeští dobrovolníci nosili plášť i v létě a v roce 1916 byl obměněn za stejnokroj hnědé barvy. Pro příslušníky roty byly typické červené kalhoty. Základem výstroje bylo **řemení s municí** pro pušku (součástí byl opasek, sumky, pomocné řemeny ve tvaru Y, bodák k pušce); vojáci nosili na levém boku mošnu s potravinami, tabákem, jídelními a osobními předměty; na pravém boku měli polní láhev. Na zádech nosili **torbu** s výstrojí pro život v poli (náhradní prádlo, konzervy), na jejím vrchu byl připevněn stanový dílec s příkrývkou a jídelním šálkem. Váha dosahovala hmotnosti až 20 kilogramů.³

Nábor dobrovolníků znemožnil „**Bérengerův zákon**“ z **3. června 1915.** Zákon znemožňoval přijímat do francouzské armády příslušníky států, se kterými vedla Francie a její spojenci válku.⁴

Marocká divize se začlenila v červnu 1916 do ofenzívy na řece Sommě. Československá 2. četa 1. roty pochodového pluku Cizinecké legie se vyznamenala v boji o vesnici **Belloy-en-Santerre**, kde zastavila postup německých jednotek. Přesto zde padlo 15 čs. dobrovolníků a **česká jednotka zanikla.** Zbývá část vojáků se rozptýlila na různé úseky fronty.⁵

V létě 1917 zahájili představitelé čs. zahraničního odboje diplomatickou akci, jejímž výsledkem bylo vydání dekretu francouzské vlády o **vzniku autonomní čs. armády.** vojensky podléhala francouzskému velení, politicky byla odpovědná Československé národní radě (ČsNR). Dekret zářijem 1917 podepsal francouzský prezi-

dent Raymond Poincaré.⁶ Jelikož nebyli ve Francii rakousko-uherský zajatci, ze kterých by mohli být získáni dobrovolníci, bylo nutné je do země dopravit. A tak vznikající čs. vojsko posílili Češi a Slováci z Rumunska, Ruska, Itálie, Srbska, Austrálie a USA. Českoslovenští dobrovolníci se zpočátku potýkali s neznalostí francouzštiny, s rigidní organizací armády a s neuznáním důstojnických hodností. Všechny ovšem stmeloval boj za samostatný stát. V lednu 1918 v Cognacu vznikl 21. čs. střelecký pluk se třemi prapory (plukovním pobočником se stal kapitán Josef Šnejdárka).⁷

V květnu vznikl **22. čs. střelecký pluk.** Významným mezníkem bylo, že francouzská vláda uznala ČsNR v Paříži za základ čs. vlády. Tím Francie uznala nároky čs. národa na samostatný stát.⁸

Dvacátého října 1918 obdržel 21. čs. střelecký pluk rozkaz, podle kterého měl obsadit obec **Terron** a přilehlé výšiny. Velitelem 1. praporu byl **major Otakar Husák.** Československé jednotky úspěšně odrazily útoky nepřítelů až do 30. října, kdy byly vystřídány. Mezitím byl III. prapor 22. čs. střeleckého pluku nasazen do protiútoků, jehož cílem mělo být dobytí **kóty 153 u vesnice Chestres** nedaleko **Vouzieres.** Boje, do kterých se zapojily i zbylé dva prapory pluku, trvaly do 27. října, ovšem neúspěšně. Kótu se nepodařilo obsadit.⁹

Ke konci října se mezi vojáky šířila zpráva o vyhlášení samostatného Československa, ale až 31. října byly čs. jednotky vystřídány a odešly na odpočinek. Ještě **3. prosince 1918,** již po skončení války, vznikl **23. čs. střelecký pluk.** Tvořili jej zejména američtí dobrovolníci slovenského

původu a Slováci z 21. a 22. čs. střeleckého pluku. Jednotky **5. čs. střelecké divize** odjížděly do vlasti od 19. prosince. Do března následujícího roku bylo vypraveno 21 transportů. I když je v Československu čekalo velkolepé uvítání, jejich vojenská činnost neskončila. Vojáci se zapojili v roce 1919 do bojů na Těšínsku a na Slovensku.¹⁰

Do čs. jednotek ve Francii vstoupilo v průběhu první světové války asi **9 600 mužů**, z nichž se **650** vojáků do vybojovaného samostatného státu nikdy nevrátilo.¹¹ Centrální pohřebiště čs. vojáků (**válečné hroby**) bychom našli v La Targette v departementu Calais.¹²

¹⁻⁶ MOJŽÍŠ, Milan, *Československé legie 1914–1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*, Praha 2017, s. 132, 138, 150, 186.

⁷ PICHLÍK, Karel – KLÍPA, Bohumír – ZABLOUDILOVÁ, Jitka, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, Praha 1996, s. 133–134, 154–158
ŠEDIVÝ, Ivan, *Češi, české země a Velká válka 1914–1918*, Praha 2001, s. 203.

^{8, 9} MOJŽÍŠ, Milan, *Československé legie 1914–1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*, Praha 2017, s. 160, 172.

PICHLÍK, Karel – KLÍPA, Bohumír – ZABLOUDILOVÁ, Jitka, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, Praha 1996, s. 202–206.

¹⁰⁻¹² MOJŽÍŠ, Milan, *Československé legie 1914–1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*, Praha 2017, s. 178, 190.

Itálie v čele s králem Viktorem Emanueleem III. byla na počátku první světové války **neutrální zemí**. Do Velké války se zapojila v květnu 1915, kdy vyhlásila válku Rakousko-Uhersku a postavila se na stranu Dohody.¹

Uskutečnění **myšlenky vytvořit samostatný československý stát** mělo být dosaženo vlastními silami. Zorganizování armády o síle až 100 000 mužů mělo proběhnout v roce 1917, kdy se podmínky jevily jako nejvhodnější. Zahraniční odboj plánoval vystavět armádu na území Francie a měla se skládat z čs. zajatců ze Srbska, Francie a Itálie a československých jednotek z Ruska. Je důležité, že československým jednotkám nechyběla vůle ani odhodlání. Problémem se stal samotný vývoj války. Italský ministr zahraničí Sidney Sonnino odmítl povolit přesun tamních zajatců do Francie.²

Československý dobrovolnický sbor v Itálii byl dílem několika desítek jedinců – přeběhlíků do zajetí, **kteří působili v zajateckém táboře Santa Maria Capua Vetere**. Jmenovitě jimi byli Jan Čapek, Josef Logaj, Bedřich Havlena, Jan Bořil nebo Břetislav Bartoš. Utváření dobrovolnického sboru začalo zakládáním **sportovních a kulturních kroužků** – vznikala sokolská, gymnastická, hudební i dramatická družstva, fotbalové útvary a jazykové kroužky. Jejich názvy odkazovaly na českou tradici. Fotbalová mužstva se nazývala A. C. Sparta, S. K. Slavia nebo Čechie; prostor mezi zajateckými domy v táboře byl označován jako „Václavák“. Zdrojem informací se stal čtrnáctideník **V boji!**, který vycházel od března 1917. **Podmínky (hygienické i mate-riální)** v zajateckých táborech

byly v jednotlivých zemích na různé úrovni. Nejsnesitelnější byly v Itálii, méně pak ve Francii a vůbec nejhorší v Rusku a Rumunsku. Každý tábor měl přitom jedno společné – extrémní a demoralizující prostředí. Vzniku zajateckého hnutí napomohlo soustředování českých zajatců do jednoho tábora. Na přelomu srpna a září 1917 přijel do Itálie podruhé Edvard Beneš, kterému se podařilo osvobodit internované Čechy a založit odbočku Československé národní rady (ČsNR) v Římě. Italská vláda však stále odmítala ustanovení čs. armády.³

Vše se změnilo po porážce italských vojsk v **bitvě u Caporetta** v říjnu a listopadu 1917 a ústup o téměř sto kilometrů na jih na hranici **řeky Piavy**. Italové měli obrovské ztráty – z 65 divizí zbylo 38, 50 000 mužů padlo nebo bylo zraněno a přes 265 tisíc bylo zajato. Nastalo zoufalství. Došlo ke změně italské vlády, která okamžitě souhlasila se vznikem **pracovních oddílů**, což bylo ale v rozporu s plánem ČsNR na vytvoření čs. vojska. Až po dlouhém vyjednávání se začalo v únoru 1918 s jejich formováním a od 3. března odjížděly na frontu, kde pomáhaly stavět zákopy v II. a III. obranné linii. Celkem takto vzniklo 7 praporů o 9 500 mužích. Českoslovenští vojáci používali italské uniformy, ovšem s červeno-bílou stužkou na čepici a levém rukávě a nenosili zbraně. Vlivnou osobností, která se zasloužila o uznání autonomní československé armády v Itálii, byl generál a místopředseda ČsNR **Milan Rastislav Štefánik**. Ve výroční den založení Říma, **21. dubna 1918**, podepsal Štefánik s ministerským předsedou Vittoriem Emanueleem Orlandem dohodu, v níž **královská vláda uznala existenci**

autonomní československé armády spadající pod ČsNR. Armáda měla bojovat na italském území a řídit se pokyny italského velení. Italská úmluva byla ve svém důsledku významnější než francouzský prezidentský dekret. Uznala Národní radu za vládu budoucího československého státu. Do armády vstoupilo 14 000 mužů, tedy 80 % všech zajatců v Itálii. Za legionáře se prohlásilo jen 500 Slováků – avšak Slováků, kteří studovali, byli vzdělaní a získali zkušenosti působením v Rakousku nebo Americe. Opačná situace panovala u Čechů. I když Češi tvořili většinu italské legie, jednalo se o prosté lidi s nedostatkem důstojníků. Většina českých důstojníků neměla zájem vstoupit do legie (počet důstojníků v legiích se odhaduje na tři sta). Myšlenka samostatného státu se jim zdála utopická, nevěřili v rozpad monarchie. V tom tkvěla největší slabina československých legií v Itálii. Pomocnou ruku nabídla čs. armáda ve Francii, kde panoval nadbytek důstojníků. Poslala do Itálie třicet důstojníků výměnou za 850 vojáků. Za významné důstojníky na italské frontě lze považovat **Jiřího Jelínka** nebo **Josefa Dřímala**. K legiím se nepřihlásili všichni zajatci. Odpor ke vstupu do legie lze zdůvodnit několika fakty – ohled na rodinu, strach o život, nenávisť k válce, vysoký věk, nemoc. Mnoho vojáků, kteří do legií vstoupili, tak učinilo s vidinou snadné cesty přes frontu domů (šlo o dvě stě mužů, kteří byli v červnu 1918 propuštěni a vráceni zpět do zajateckých táborů).⁴

Na počátku léta 1918 tvořily italské legie **čtyři střelecké pluky s označením 31. – 34.** Dva pluky tvořily brigádu a dvě brigády vytvářely **6. československou**

střeleckou divizi se sídlem ve Folignu. Na podzim vznikl ještě ze samostatně operujících skupin průzkumníků **39. čs. střelecký pluk „Výzvědný“**. Jednotlivé útvary operovaly v Perugii, Assisi, Spello, Spoletu, Trevi nebo Narni. Oddíly divize byly nasazeny generálem Grazianim do bojů v červnu **1918 na Piavě**. I zde byly ztráty citelné – 22 zemřelých a 177 raněných. Z 18. neznámých legionářů popravili Rakušané devět za vlastizrady. Nejcitelnější byla smrt předáka italských legií **Jana Čapka**. O dva měsíce později se divize přesu-

nula do první linie – do pohoří Monte Altissimo. Československá obrana se soustředila na strategickou **kótu 703 zvanou Doss Alto** (na jejím vrcholu byl zbudován tunel pro celou rotu vojáků, kulometná hnízda a střílny). Útok Rakušanů **21. září 1918** byl neúspěšný a Čechoslováci Doss Alto ubránili. Po odchodu československé divize z Monte Baldu skončila bojová činnost legionářů v Itálii. Kronika V boj! uvádí počet 191 padlých v bojích, od ran v boji zemřelo 89 vojáků, nepřátelská strana popravila 46 mužů (nejvíce ze všech čs. legií),

na nemoci zemřelo 250 vojáků, 27 vojáků spáchalo sebevraždu a za zběhnutí přišlo o život 11 mužů. Rakousko-uherská fronta se na konci října 1918 zhroutila a **3. listopadu** v 15 hodin došlo k **podepsání kapitulace ve Villa Giusti** u Padovy. Na území mladé republiky museli vracející se italští legionáři bojovat za udržení nových hranic republiky, o kterou se zasloužili.⁵

¹ BEDNAŘÍK, František, *V boj!: obrázková kronika československého revolučního hnutí v Itálii 1915–1918*, Praha 1927, s. 13–22.

²⁻⁴ PICHlíK, Karel – KLÍPA, Bohumír – ZABLOUDILOVÁ, Jitka, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, Praha 1996, s. 120–121, 121–130, 130–150.

⁵ PICHlíK, Karel – KLÍPA, Bohumír – ZABLOUDILOVÁ, Jitka, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, Praha 1996, s. 151, 169, 206–211.

BEDNAŘÍK, František, *V boj!: obrázková kronika československého revolučního hnutí v Itálii 1915–1918*, Praha 1927, s. 815, 893.

Před válkou žilo na území Srbska kromě jiných národností také množství Čechů. Někteří z těchto krajanů po vypuknutí války vstoupili do srbské armády a dobrovolných oddílů a zúčastnili se bojů s postupující rakousko-uherskou armádou. V létě 1915 vstoupily desítky čs. zajatců do srbského 1. dobrovolnického pluku, ale další pokusy o vytvoření samostatných jednotek zmařila velká nepřátelská ofenzíva ze začátku října 1915, po které následoval ústup celé srbské armády přes albánské hory k Jaderskému moři. Během této Srbské Golgoty zahynulo přes 250 tisíc lidí, mezi nimi asi 20 tisíc zajatců z českých zemí. Přeživší byli odvezeni na italský ostrov Asinara, kde panovaly kruté podmínky a tisíce z nich zde přišlo před přesunem do Francie v létě 1916 o život. Čs. zajatci se následně stali základem čs. legií ve Francii a Itálii.

Zatímco se zbytky srbské armády stažené po ústupu přes Albánii reorganizovaly na ostrově Korfu a v Tunisku, rodilo se nové srbské vojsko na území Ruska. Od jara 1915 se v Oděse z rakousko-uherských zajatců jihoslovanského původu formoval Srbský dobrovolnický sbor v Rusku. Od počátku roku 1916 zde postupně vznikaly tři pěší pluky, sloučené

do 1. srbské dobrovolnické divize. Vzhledem k tomu, že přijetí do tohoto sboru nebylo spojeno s tolika obtížemi jako v případě České družiny a důstojníci byli přijímáni v původních rakousko-uherských hodnostech, přihlásilo se do něj na 1 000 Čechů a Slováků, především důstojníků. Divize se v září a říjnu 1916 podílela na bojích s Bulhary a Němci v rumunské Dobrudži. Pod jejich nápoem se ale nakonec musela evakuovat. V těchto bojích padlo asi 60 Čechoslováků.

V té době se začala v Oděse organizovat 2. srbská dobrovolnická divize, u které bylo i mnoho Čechů. Mužstvo bylo ale násilně verbováno v zajateckých táborech, a proto mnoho Čechů divizi opustilo a přešlo k čs. vojsku v ruské armádě. Zbylí byli přesunuti na tzv. Soluňskou frontu v Řecku, kde reformovaná srbská armáda bojovala od září 1916. Na přelomu let 1917 a 1918 projevila většina čs. dobrovolníků přání k odjezdu k čs. jednotkám ve Francii, čemuž bylo vyhověno. Na konečném osvobození Srbska v listopadu 1918 se tak z původních asi 1 400 dobrovolníků podíleli jen zbylí jednotlivci.¹

Čechoslováci v průběhu 1. světové války vstupovali také do jednotek Britského impéria.

Již v srpnu 1914 v rámci krajan-ských spolků vytvořili Českou legii pro službu v Britské armádě. Britové čs. dobrovolníky zprvu odmítli, část z nich proto vstoupila do francouzské Cizinecké legie. Nábor byl umožněn až v roce 1916 a do konce války do Britské armády vstoupilo 308 mužů, 15 z nich padlo. Řada Čechů a Slováků žijících v té době v neutrálních Spojených státech amerických vstoupila do Kanadské armády, kde byli soustředěni v 223. kanadském zámořském praporu. Rozptýleno do nejrůznějších pluků Britské a Kanadské armády sloužilo 816 krajanů. Jednotlivci sloužili též v Australské a Jihoafrické armádě.²

Po vstupu USA do války byl povolen nábor dobrovolníků do čs. legií ve Francii, ale jen mezi usedlíky, kteří nepodléhali americké branné povinnosti. Celkem se ve 22 výpravách přepravilo z USA do Francie přes 2 500 dobrovolníků, z toho 1 065 Slováků. Dalších 30 218 Čechů a 12 186 Slováků s americkým občanstvím vstoupilo do americké armády. Přes 30 000 z nich bylo od října 1917 spolu s Americkým expedičním sborem převezeno do Francie, kde se v letech 1917 a 1918 aktivně účastnili těžkých bojů.³

¹ MOJŽÍŠ, Milan, *Československé legie 1914–1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*, Praha 2017, s. 194–226.

² MOJŽÍŠ, Milan, *Československé legie 1914–1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*, Praha 2017, s. 296–306.

³ MOJŽÍŠ, Milan, *Československé legie 1914–1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*, Praha 2017, s. 334–342.

Pro myšlenku společného státu byly získány slovenské krajanské spolky v USA, s nimiž byla 30. května 1918 uzavřena tzv. **Pit-tsburská dohoda**. Rozšíření československé zahraniční armády a především bojové úspěchy československých legií v Rusku vedly v létě 1918 k uznání Československé národní rady a československého národa za spojenecký. V Paříži 14. října 1918 zahájila svou činnost Prozatímní vláda česko-slovenská v čele s T. G. Masarykem a následně vydala tzv. **Washingtonskou deklaraci**, ve které požadovala plnou samostatnost a vznik demokratické republiky. Její legitimitu dohodové mocnosti záhy uznaly. Také domácí politická reprezentace se radikalizovala a 13. července 1918 vznikl Národní výbor československý v čele s K. Kramářem. Navázal kontakt s ČsNR v Paříži, uznal

její vůdčí roli a 28. října 1918 bylo v Ženevě zahájeno jednání o proklamaci československé státnosti.

V polovině října 1918 se rakouský císař Karel I. naposledy pokusil zachránit monarchii federalizací. Dohoda tento pokus nepřijala, a tak 27. října císař přijal americké mírové podmínky. To bylo v českých zemích zveřejněno **28. října 1918** ráno v tzv. **Andrássyho nótě**, kterou si mylně většina obyvatel vysvětlila jako porážku Rakousko-Uherska a konec války. Došlo ke spontánním anti-rakouským projevům, začaly se nosit bílo-červené stuhy, vyvěšovat prapory a byly strhávány symboly monarchie. V Praze se sešli v té chvíli nejvyšší členové předsednictva Národního výboru československého, později zvaní „**mužové 28. října**“ – **Alois Rašín, František Soukup,**

Jiří Stříbrný, Antonín Švehla a **Vavro Šrobár**, převzali kontrolu nad Válečným obilním ústavem a navštívili rakouské úřady, aby tam oznámili převzetí správní moci jménem Národního výboru. Do ulic Prahy vyšly desetitisíce lidí a den připomínal spíše lidovou slavnost než revoluci. Večer 28. října vydal Národní výbor proklamaci k národu o československé státnosti, přijal první československý zákon a plnil roli provizorní vlády.

Dne 30. října 1918 Slovenská národní rada přijala tzv. **Martinskou deklaraci**, potvrzující začlenění slovenského území do Československa. Americká národní rada uherských Rusínů souhlasila 12. listopadu 1918 v Skrantonu v USA s plánem připojení Podkarpatské Rusi k Československu.¹

¹ MOJŽÍŠ, Milan, *Československé legie 1914–1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*, Praha 2017, s. 392–398.

Po skončení první světové války bylo třeba přepravit československé legionáře do osvobozené vlasti. Jako první v prosinci 1918 dorazili příslušníci Čs. armádního sboru z Itálie. Sbor byl velmi dobře vyzbrojen a vyzbrojen a jeho jednotky byly použity v bojích na Těšínsku a Slovensku. Kromě legionářského sboru dorazilo v roce 1919 z Itálie ještě 55 čs. domobraneckých praporů, postavených ze zajatců, pocházejících z území již vniklého Československa. Z Francie dorazila počátkem roku 1919 Čs. střelecká brigáda, jejíž muži byli většinou zkušenými bojovníky ze západní fronty. I tato brigáda se zapojila do bojů na Těšínsku a Slovensku. Domů ke svým rodinám se legionáři mohli vrátit až po těchto bojích.

Nejnáročnějším byla doprava Československého vojska na Rusi z Vladivostoku. Tito legionáři v době vzniku Československa a skončení 1. světové války stále bojovali proti bolševikům na Sibiři. Dne 15. ledna 1919 odplul první transport 139 invalidů na lodi Roma a do 2. září 1920 bylo z Vladivostoku vypraveno 42 lodních transportů, kterými bylo přepraveno celkem 72 644 osob, z toho 4 914 válečných invalidů, 3 004 důstojníků, 53 455 vojáků a poddůstojníků a rovněž několik tisíc civilistů včetně žen a dětí.

Bývalí legionáři se po svém návratu zapojili do organizační struktury nové republiky. Mnoho legionářů zůstalo v armádě, kde důstojníci zastávali vysoké funkce ve štábech i ve velení jednotlivých jednotek a ostatní tvořili zkušenou část mužstva. Mnoho legionářů také sloužilo u četnictva, policie a finanční strážě nebo se stali státními úředníky. Většina se však vrátila ke svému předválečnému zaměstnání. Bývalí legionáři byli učitelé, pra-

covali na dráze, v zemědělství či v továrnách, někteří měli vlastní hospodářství, dílny či obchody. Legionáři se ve svých komunitách těšili velké úctě a mnohdy se stali starosty svých obcí. Legionářský odkaz a tradice byla ve společnosti velmi silná. Den výročí bitvy u Zborova, tedy 2. červenec, se stal Dnem čs. armády.

Když se v druhé polovině 30. let 20. století začala horšit politická situace v Evropě a schylovalo se k novému konfliktu s Německem, byli legionáři opět připraveni k obraně republiky. Ministrem obrany byl hrdina od Zborova generál Jan Syrový, velitelem armády generál Ludvík Krejčí, velitel z bojů na Sibiři, a v čele mnoha jednotek čs. armády stáli legionáři. Když byla v září 1938 podepsána Mnichovská dohoda a v březnu 1939 okupován zbytek Československa, byla to pro ně velká rána. Republika, za kterou bojovali, zanikla. Mnoho z nich se proto zapojilo do domácího odboje, ve kterém řada z nich položila život. Popraven byl i např. gen. Alois Eliáš, bývalý ruský a francouzský legionář a v té době předseda protektorátní vlády. Řada dalších byla držena v koncentračních táborech jako rukojmí po celou dobu války, např. Otakar Husák, ruský a francouzský legionář, bývalý ministr obrany a průmyslník. Němci si na bývalé legionáře dávali velký pozor, po atentátu na říšského zástupce Reinharda Heydricha v květnu 1942 museli všichni bývalí legionáři ve státních službách (hlavně četníci, policisté, učitelé atd.) odejít do důchodu.

Další bývalí legionáři se stali důležitými osobnostmi čs. zahraničního odboje. Patřili k nim např. Ludvík Svoboda, velitel 1. čs. armádního sboru v SSSR, Karel Janoušek, velitel čs. letců ve

Velké Británii nebo Karel Klapálek, velitel čs. vojáků v severní Africe. Po vypuknutí povstání v českých zemích v květnu 1945 se mnoho legionářů zapojilo do bojů.

Po osvobození v roce 1945 se legionáři, nyní již většinou účastníci dvou odbojů, zapojili do obnovy republiky. Po komunistickém převratu v únoru 1948 se však opět stali nežádoucími, protože většina z nich bojovala v letech 1918–1920 s bolševiky. Znali tedy zřůdnost komunistické ideologie, navíc dvakrát prokázali připravenost bojovat za svobodu se zbraní v ruce. Komunistický režim je začal odstavovat z důležitých funkcí a mnoho z nich skončilo opět ve vězeních. Generál Heliodor Píka, ruský a francouzský legionář a v letech 1941–1945 náčelník čs. vojenské mise v SSSR, byl odsouzen ve vykonstruovaném procesu v roce 1949 za vlastizrady a popraven. Plukovník Karel Lukas, ruský a francouzský legionář a v letech 1939–1945 významný důstojník na západě, byl komunistickou Státní bezpečností zatčen a během výslechů umučen v květnu 1949 k smrti.

Někteří jedinci však původní přesvědčení zradili a kolaborovali s totalitními režimy, často i proti svým bývalým druhům. Z období 2. světové války je nejznámějším případem Emanuel Moravec, srbský a ruský legionář, který se stal ministrem školství protektorátní vlády, z poválečného totalitního režimu pak Zdeněk Fierlinger, ruský a francouzský legionář a politik, který byl předsedou vlády a ministrem průmyslu.

O legionářích se v socialistickém Československu nesmělo učit, knihy o nich zmizely z knihoven a některé rodiny byly perzekuovány. Krátké zlepšení nastalo

v 60. letech během Pražského jara, po invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 a v následném období normalizace se však legionáři opět stali nechtěnými.

O legiích a legionářích se tak mohlo opět mluvit až po sametové revoluci z listopadu 1989. Bohužel v té době již žilo jen malé množství legionářů a téma 1. světové války bylo upozaděno tématem 2. světové války.

Poslední legionář dle zákona, člen ruských legií Filip Kazík, zemřel 24. února 1999 ve věku 103 let a byl mu vypraven pohřeb

se všemi vojenskými poctami. 9. srpna 2003 zemřel Alois Vocásek (107 let), také člen legií v Rusku a účastník bitvy u Zborova, který však za 2. světové války kolaboval s Němci, za což soudně o svůj statut legionáře přišel.

Příběhu československých legií z let 1914–1920 se tak dostává zasloužené pozornosti až nyní, 100 let poté, co dobrovolně pozvedli zbraň k boji za samostatnost Čechů a Slováků a vznik Československa.

Legie do škol

Výuková příručka na téma Čs. legie 1914–1920

Výstup projektu Legie do škol – úvod do problematiky československých legií pro žáky a učitele

Realizace projektu byla podpořena Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dotačního programu Podpora vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy v roce 2017.

Řešitelé projektu

Michal Rak
Jaroslav Žáček

Kolektiv autorů

Miroslav Beneš
Anna-Marie Elsnerová
Simon Schwab
Josef Soviar

Didaktický dohled

Irena Kapustová

Odborný dohled

Tomáš Jakl, Vojenská historický ústav Praha

Odborná spolupráce

Jiří Charfreitag, Československá obec legionářská
Milan Mojžíš, Československá obec legionářská
Petr Tolar, Československá obec legionářská

Grafická úprava

Anna Štysová

V příručce jsou použity tyto materiály:

Fotografie:

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, sbírka ČsOL

Filmy:

Československé legie v Rusku 1914–1920 (2016) vyrobený v rámci projektu Legie 100 za finanční podpory Ministerstva obrany ČR

Československé legie 1914–1920 (2017) vyrobený v rámci projektu Legie 100 za finanční podpory Ministerstva obrany ČR a projektu Legie do škol za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR

Vydala Československá obec legionářská
Praha © 2017

